

Nr 137

Av herr Wahlund m. fl., *angående reformerade bestämmelser om indelning i valkretsar.*

Reglerna för kommuners indelning i valkretsar för fullmäktigeval har flera gånger varit föremål för riksdagens behandling. I en del fall har förslag framförts om att denna valkretsindelning skall slopas, andra förslagsställare har tagit sikte på att genom ändrade bestämmelser eliminera de värsta olägenheterna av denna valkretsindelning.

För städer infördes obligatorisk indelning i valkretsar år 1909, då man föreskrev att stad med mer än 10 000 innevånare skulle indelas i valkretsar. För landsbygdskommuner infördes valkretsindelning år 1913, och då man fick representativt system i församlingarna år 1930, meddelades bestämmelse om obligatorisk valkretsindelning även för val av kyrkofullmäktige. Ursprungligen synes bestämmelsen om stads indelning i valkretsar ha tillkommit med samma syfte som varit vägledande för den senare införda rätten att uppdelna kommun eller valkrets i två eller flera valdistrikt, dvs. för att göra röstningen så bekväm som möjligt för väljarna.

Under 1920- och 1930-talen framfördes ett flertal ändringsförslag i riksdagen, varav en del också medförde vissa ändringar bl. a. i fråga om antalet fullmäktigeledamöter inom de olika valkretsarna.

Vid 1949 års riksdag föreslogs i motionerna I: 52 och II: 53 att riksdagen måtte besluta upphäva bestämmelserna angående valkretsindelning vid stadsfullmäktigeval.

Konstitutionsutskottet erinrade i sitt utlåtande nr 19 om att reglerna beträffande stads obligatoriska indelning i valkretsar infördes i samband med 1909 års proportionsvalreform i syfte att underlätta det nya valsystemets användning. Behovet av stads indelning i valkretsar hade emellertid, enligt utskottets uppfattning, väsentligen minskats genom de sedermera införda reglerna om valdistriktsindelning. Det vore givetvis angeläget att, om i stad lokala intressen funnes, dessa erhöles möjlighet att göra sig gällande vid valen. Utskottet påpekade emellertid att sådan möjlighet kunde åvägabringas genom begagnande av valsedlar som helt eller delvis upptogs namn på personer från ifrågavarande del av kommunen.

Efter förslag av 1949 års konstitutionsutskott hemställde riksdagen hos Kungl. Maj:t om utredning angående stads indelning i valkretsar. Denna utredning verkställdes av 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning. Utredningsarbetet ledde till att 1953 års riksdag, efter förslag av Kungl. Maj:t, beslöt vidtaga sådana ändringar i reglerna om valkretsindelning vid fullmäktigeval i kommunerna, att den tvingande regeln, att indelning i valkretsar *skall* ske då innevånarantalet i kommunen eller församlingen över-

stiger 10 000, ersattes av en bestämmelse att under nämnda förutsättning indelning *må* ske. Stad med mer än 40 000 invånare skall dock för stadsfullmäktigeval alltid vara indelad i valkretsar. Om synnerliga skäl föreligger, t. ex. om kommunen, staden eller församlingen har en särskilt betydande utsträckning, skall valkretsindelning få äga rum även om innevånarantalet inte överskrider 10 000.

Dessa nya bestämmelser, som ju gav stadskommuner mellan 10 000 och 40 000 innevånare valfrihet i fråga om valkretsindelningen, har medfört att allt fler och fler städer slopat indelningen i valkretsar. Vid stadsfullmäktigevalet 1950 var 70 städer indelade i två eller flera valkretsar, medan 63 var odelade. De odelade städernas antal ökades emellertid vid 1954 års val till 84, vilket innebar att 49 städer var indelade i två eller flera valkretsar. Vid 1958 års stadsfullmäktigeval var motsvarande antal 94 respektive 39. Även inom landskommunerna har en liknande utveckling skett, och för närvarande är det endast omkring 20 av dessa som är indelade i valkretsar.

Erfarenheterna av denna utveckling är enligt vår uppfattning så goda att man även för städer över 40 000 innevånare bör slopa den tvingande bestämmelsen om uppdelning i valkretsar eller också höja gränsen för denna så att den endast gäller för städer över 100 000 innevånare.

Denna uppfattning har även framförts av städer som nu är tvingade till valkretsindelning. När 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings förslag var på remiss ifrågasatte t. ex. stadsfullmäktige i Västerås, huruvida inte den övre gränsen för den fakultativa indelningsregelns tillämpning bör antingen helt slopas eller också höjas till förslagsvis 100 000 innevånare. Vid samma tillfälle sade sig magistraten i Eskilstuna ha funnit, att för denna stad var nackdelarna av valkretsindelningen mer betydande än fördelarna, och uttryckte den önskan att reglerna om valkretsindelning skulle göras fakultativa även för städer av Eskilstunas storlek. Magistraten i Gävle framförde också förslag som skulle ha inneburit att denna stad befriats från valkretsindelning.

Som ovan framgått har den fakultativa bestämmelsen för städer med mellan 10 000 och 40 000 innevånare i hög grad utnyttjats för att slopa en tidigare valkretsindelning. Detta har exempelvis skett i residensstäderna Luleå, Umeå, Östersund, Härnösand, Falun, Växjö och Kristianstad. Till de städer som utnyttjat möjligheten att slopa valkretsindelningen hör också Kiruna, trots att 25 000 innevånare där bor inom ett mycket vidsträckt område.

Med denna utveckling ligger den frågan nära till hands om inte städerna under 40 000 innevånare — på eget initiativ — ganska snart kommer att avskaffa valkretsindelningen. I de flesta fall kommer väl detta att ske, men samtidigt med denna utveckling finner man att en del städer, som det synes oss rent vanemässigt, uppehåller en ganska omfattande valkretsindelning. Som exempel kan nämnas att städerna Sundbyberg, Lidingö och Möln dal, med folkmängder omkring 25 000, samtliga är indelade i tre val-

kretsar, eller lika många som Göteborgs stad, med nära 400 000 innevånare, har. Ytlinnehållet i dessa tre städer kan inte heller motivera en så omfattande valkretsindelning. Sundbyberg t. ex. har endast ett ytlinnehåll av 682 ha och torde i förhållande till folkmängden vara en av vårt lands mest koncentrerade städer.

För att inte få alltför olikartade förhållanden på detta område anser vi en sådan lagstiftning motiverad, att uppdelning i valkretsar vid fullmäktigeval sker endast i kommuner med särskilt betydande folkmängd eller mycket vidsträckt ytvidd. Där nu valkretsindelning förekommer, har denna många gånger lett till en mer eller mindre schematisk uppdelning genom kommunens bebyggelsecentrum, varvid å ena sidan från befolkningssynpunkt enhetliga områden kommit att klyvas och å andra sidan områden av sinsemellan olika typer förts till samma valkrets. Att partierna, trots att kommunen indelats i valkretsar, ofta uppställer en enhetlig partilista visar också, att valkretsindelningen inte motsvarar en naturlig uppdelning efter lokal intressegemenskap. Däremot har det blivit naturligt för samtliga konkurrerande partier att vid uppställande av kandidatlistor tillgodose olika områden inom kommunen.

Systemet med valkretsar och helt eller delvis likalydande valsedlar medför också ofta att samma person blir vald i två eller flera kretsar. Detta medför uppenbara olägenheter, och detta gäller oavsett vilken metod som användes vid platsbesättningen. I Kungl. Maj:ts proposition nr 26 till årets riksdag förordades i detta avseende den s. k. efterträdametoden före den ofta tidigare tillämpade obefintlighetsmetoden. Beträffande den senare metodens nackdelar framhåller departementschefen bl. a.:

En sådan nackdel av mera allmän karaktär är att metoden, genom att den underlättar bruket av gemensamma valsedlar för de olika valkretsarna, är ägnad att bibehålla en valkretsindelning i sådana fall, då denna förlorat sitt sakliga berättigande och endast olägenheterna av valkretsindelningen kvarstår. Den allmänna tendensen, särskilt efter den nya kommunallagens ikraftträdande, synes vara att antalet i valkretsar för fullmäktigval indelade kommuner minskar. Man bör enligt min mening icke lagfästa en metod, som i sin tillämpning kan antagas komma att motverka denna utveckling.

Som tidigare framhållits medför valkretsindelningen uppenbara olägenheter vilken metod som än användes vid platsbesättningen. 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning, som var parlamentariskt sammansatt av representanter för de fyra största partierna, framhöll i sitt enhälliga betänkande bl. a. följande:

Såsom särskilt anmärkningsvärda framstå de följder av valkretsindelningen med avseende på personvalet, vilka sammanhånga med den framför allt vid stadsfullmäktigevalen utbredda användningen av listor, som äro gemensamma för olika valkretsar, liksom därmed att väljarna på sina håll i betydande utsträckning begagna sådana listor, som avsetts för en bestämd krets, även i andra kretsar. Därest sådana särskilda kretslistor omväxlande användes i flera kretsar, måste det i anslutning till vad nyss anförts ofta

bero av slumpen om flera eller färre namn gå in från den ena eller den andra listan. De av nämnda förhållanden följande dubbelvalen av kandidater medföra vidare — hur frågan om platsbesättningen än löses — att även andra omständigheter än de vid valet uppnådda rösttalen bli avgörande för vilka som skola anses valda.

Enligt vår uppfattning är tiden nu inne för en ny utredning i syfte att på detta område förenkla valproceduren och skapa mera enhetliga och ändamålsenliga förhållanden. Denna uppgift kan eventuellt anförtros åt 1955 års valutredning.

Då vi, som tidigare framhållits, anser valkretsindelning motiverad endast i kommuner med särskilt betydande folkmängd eller mycket vidsträckt ytvidd, vill vi för vår del föreslå att reglerna om valkretsindelning vid kommunalfullmäktigeval samt stadsfullmäktige- och kyrkofullmäktigeval ändras så, att valkretsindelning *må* ske i stad, kommun eller församling som har över 40 000 innevånare och att valkretsindelning *skall* ske i stad med över 100 000 innevånare. Stad med mellan 40 000 och 100 000 innevånare bör inte uppdelas i mer än två valkretsar.

Om synnerliga skäl föreligger, dvs. om kommunen eller församlingen har mycket vidsträckt ytvidd, skall valkretsindelning få äga rum även om innevånarantalet inte överskrider 40 000. Denna bestämmelse bör enligt vår uppfattning tillämpas för vissa kommuner i Norrland.

Med stöd av det anförda hemställas,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning för att i motionens syfte åstadkomma en reform av gällande bestämmelser om stads indelning i valkretsar, liksom av motsvarande valkretsstadganden för övriga primärkommuner.

Stockholm den 27 januari 1959

S. G. W. Wahlund

Gunnar Heckscher

Henning Gustafsson

Sigfrid Jonsson

Skellefteå

Strömsund

Nr 138

Av herrar Boija och Hamrin, *angående utredning rörande vissa behörighetsfrågor vid kommunal verksamhet i form av aktiebolag, ekonomiska föreningar, stiftelser och handelsbolag.*

(Lika lydande med motion nr 99 i Första kammaren)

Stockholm den 27 januari 1959

Gustav Boija

Yngve Hamrin